

Hagerømlinger og andre arter på avveie

Informasjon til hageeiere,
planteutsalg og entreprenører
om fremmede skadelige arter
som kan true naturmangfoldet i
Nordland

Rapport nr. 1-2019¹

¹revidert utgave feb. 2020

Fremmede skadelige arter – hvorfor bry seg?

Spredning av fremmede arter er på verdensbasis regnet som en av de største truslene mot naturmangfoldet.

Kjempespringfrø, en fremmed art i spredning. Foto: Gunnar Rofstad

Import av pryddplanter til hager og parker har en lang tradisjon. De fleste pryddplantene er ikke tilpasset vårt klima og jordsmonn og sprer seg sjeldent utenfor hagegjerdet. Men andre ganger blir fremmede arter invaderende, sprer seg ut i naturen og utkonkurrerer arter som finnes her naturlig. Dette gjelder ikke bare planter, men også andre organismer som følger med som «blindpassasjer» ved planteimport. Etablering og spredning av fremmede arter går ikke bare ut over planter og naturtyper som hører naturlig hjemme hos oss, men påvirker også insekter og andre dyr som er avhengige av det lokale plantelivet. Denne brosjyren viser noen av problemene knyttet til fremmede arter, og kan forhåpentlig bidra til å stoppe spredningen av dem!

Varmere klima med mildere vintre øker tallet på fremmede arter som overlever vinteren hos oss og klarer å etablere seg. Klimaendring kan derfor føre til at arter som ennå ikke har skapt vansker her i Nordland, sprer seg i fylket og etter hvert utkonkurrerer planter som lever her naturlig.

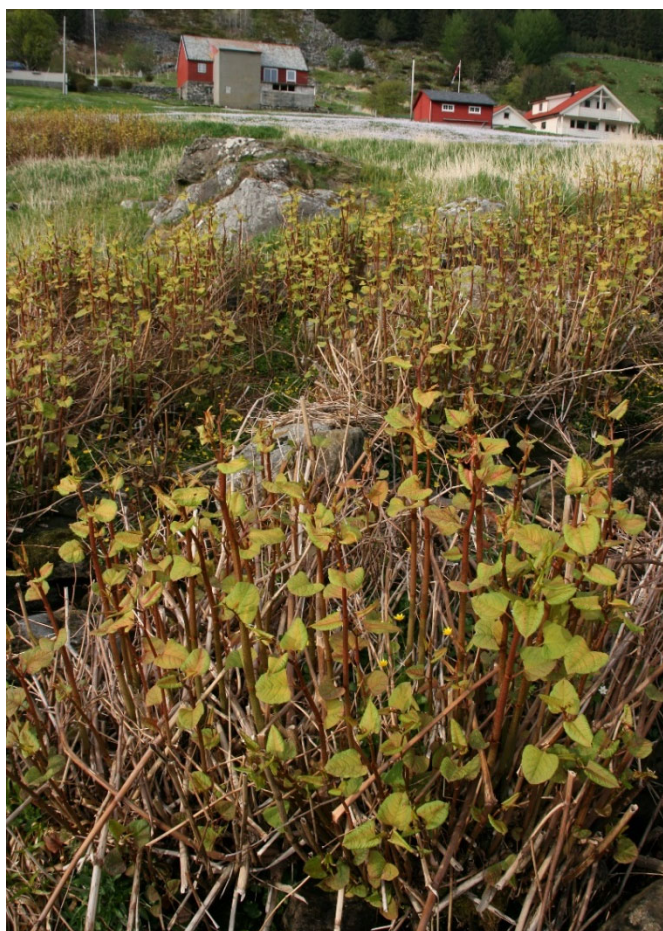
En fremmed art er en art som mennesket har flyttet fra sitt utbredelsesområde til steder der den ikke naturlig hører hjemme. Noen av disse artene kan bli invaderende og føre til stor skade på det biologiske mangfoldet.

En liten del av norsk natur er vernet. Dette er særlig verdifulle areal der en absolutt ikke ønsker spredning av fremmede arter som utkonkurrerer den naturlige vegetasjonen. I naturvernområder i Nordland har vi forekomster av både fremmede bartrær innført av skogbruket og fremmede hage- og parkplanter, som f.eks. rynkerose og platanlønn.

Når fremmede arter først har begynt å etablere seg, viser det seg at anleggsarbeid har vært en viktig spredningsmåte. Når jordmasser blir flyttet fra et sted til et annet, kan fremmede og skadelige arter spres til nye områder. Ofte er det nok med bare noen frø eller stengelbiter, og derfor har også kantslått av veier ført til spredning.

Både hageeiere, planteutsalg og entreprenører kan gjøre en viktig innsats for å forhindre at fremmede og skadelige arter sprer seg til nye steder!

Bildet på fremsiden viser hagelupin. Foto: Eli Mundhjeld

Parkslirekne som spirer fram tidlig i mai. Foto: Astrid Bakke Haavik

Ta ansvar!

Hageeiere og andre kan være med å hindre videre spredning av hageplanter til naturen ved å ta noen forholdsregler:

- Slutte å plante ut risikoarter.
- Fjerne risikoarter fra egen hage, eventuelt hindre spredning ved å luke eller hindre frøsetting.
- Slutte å bruke naturen som dumpeplass for hageavfall. Si fra når du ser at andre gjør det!
- Være med på å kartlegge problemarter.

Mange importerte planter har kommet i salg uten at det har vært undersøkt om de kan spre seg i norsk natur. salg. Plantene sin respons på klimaet varierer dessuten i ulike deler av landet, og kan endre seg over tid.

Naturmangfoldloven har regler for innførsel og utsetting av fremmede organismer. Selv om du har lov til å ha fremmede planter i hagen, har du et ansvar for at fremmede skadelige planter ikke sprer seg ut av hagen. Videre krever loven at alle skal opptre med aktsomhet for å unngå skade på naturmangfoldet.

Planter fra utlandet

En kan bli fristet til å ta med seg en spennende plante, frø eller stiklinger hjem fra utlandet for å dyrke i sin egen hage. Det er viktig at alle vet og tar på alvor at dette kan få alvorlige konsekvenser. Alt plantemateriale kan ha med seg uønskede følgeorganismer, og i Norge har vi strenge regler for innførsel. De som har et ønske om å ta med plantemateriale må sette seg godt inn i importreglene på forhånd. Informasjon om dette finnes på www.mattilsynet.no.

Velg rett plante på rett sted

Sjekk i «[Fremmedartslista 2018](#)» at planten du velger ikke har en høy økologisk risiko for å skade naturmangfoldet der du bor. Det er særlig viktig å ta hensyn til valg av planter i eller nær verdifulle naturområder, enten det er ved kysten, i skogen eller på fjellet. Bruk gjerne lokale planter rundt hytta!

Skjøtselstips

Planter som formerer og sprer seg med frø kan holdes i sjakk ved å klippe av blomsten i god tid før frøsetting. Planter som sprer seg med rotskudd og jordstengler må lukes vekk.

Rett håndtering av hageavfall

Hageavfall bør i utgangspunktet komposteres, enten i egen hage eller på avfallsmottak. Frø og frøkapsler av problemarter kan eventuelt sendes til forbrenning – altså i restavfallsdunken, og ikke i matavfallsdunken eller i hageavfallshaugen. Dette for å være helt trygg på at frø fra problemarter blir destruerte.

Varmkompostering

Dette tar knekken på frø og spirer dersom komposteringen blir gjort riktig. Sørg for god lufting og god varmgang for å sikre omdanning til ren og god kompost. Dersom det bare er mindre mengder høyrisikoavfall (for eksempel blomsterstander og frøkapsler), bør dette legges i restavfallsdunken.

Rett hjemmekompostering kan medvirke til å hindre spredning av fremmede arter. Foto: Thomas Bjørkan, Wikimedia Commons

Kast aldri hageavfall i naturen – og heller ikke langs vei, friområde eller «skrotemark» der fremmede arter kan få rotfeste og spre seg videre.

Utvalget av problemarter i denne brosjyren

Vi har valgt å se nærmere på noen planter som er eller kan bli viktige problemarter i Nordland. Noen av disse er i dag kun utbredt i deler av fylket. Det betyr at vi fremdeles har tid til å spare arbeid og unngå skade på naturen ved å stoppe de nå!

Der det står at arter er kategorisert med status *høy risiko (HI)* eller *svært høy risiko (SE)*, gjelder dette økologisk risiko ved etablering i naturen.

Fra 1.1.2016 kom det forskrift om forbud mot innføring, salg og planting av 30 plantearter. For 11 av disse artene gjelder forbudet først fra 1.1.2021. Forbudet betyr ikke et krav om å fjerne eksisterende planter. For en del andre arter er det krav om tillatelse for bruk utenfor private hager. Søknad må sendes til Miljødirektoratet.

Fremmedartskategori og forbudsstatus er oppgitt for alle de omtalte artene.

Tromsøpalme

Heracleum persicum

FREMME-
ARTSLISTA:
Svært høy risiko
(SE). Forbudt å
selge i Norge.

Tromsøpalme. Foto: Gunnar Rofstad

Innført fra Kaukasus og Iran til bruk som prydblade på 1800-tallet. Har en utvikling i to stadier: Det første året utvikles rotstokken og en halvmeterhøy bladrosett. Bladene visner vekk om høsten, men det neste året (eller senere) vokser det en ny rosett av meterstore blader fra rotstokken. Fra noen av disse vokser det fram en inntil 10 cm bred og 1-4 m høy stengel som ofte er rødpigmentert nederst, og som utvikler en ca. 20-50 cm bred samling av hvite blomsterskjermer. En plante kan lage tusenvis av frø før den dør. **Kjempebjørnekjeks** (*H. mantegazzianum*) er en nær, like skadelig slektning.

Omfang/problem

Arten kan finnes i skogkanter, på eng, langs veier og jernbanelinjer. I Nordland er tromsøpalme mest vanlig, men kjempebjørnekjeks er heller ikke uvanlig lengre. Plantene fortrenger andre plantearter fullstendig, og kan etter hvert danne tette skoger over store areal. **Plantesaft av tromsøpalme og bjørnekjeks gir eksem og blemmer som i kombinasjon med sollys kan gi brannskade.** Bruk verneutstyr, og hold barn unna forekomster av begge artene. Frø spres særlig ved flytting av jordmasser.

Bekjempelse

Planter kan fjernes ved å **kutte** rotstokken om våren (mai/juni) 20 cm nede i bakken med spade, og dra opp planten. Lokaliteten må sjekkes på ny i juli og slutten av august. **Slått** fører til at plantene får lengre livsløp, og må følges opp over flere år. Dersom plantene har fått vokse seg store før tiltak, kan en hindre frøspredning ved å kutte blomsterskjermerne (samles i en tett sekk og brennes).

Sprøyting kan være aktuelt på store forekomster, men dette er ikke et ønskelig tiltak. Det må i så fall skje om **våren** når plantene er 15-20 cm høye, med mulig ny sprøyting i løpet av sommeren dersom det dukker opp nye planter da.

Siden den beste tiden for tiltak er tidlig i sesongen, er det viktig å lære seg hvordan planten ser ut om våren – eller å merke opp vokseplassen året før tiltak (f.eks. i forbindelse med kutting av blomsterskjermer).

Se mer om nedkjemping på disse nettsidene:

[Plantevernleksikonet, NIBIO](#)

[FAGUS kunnskapsblad 02/2009](#)

Kjempespringfrø

Impatiens glandulifera

FREMME-
ARTSLISTA:
Svært høy risiko
(SE). Forbudt å
selge i Norge.

Foto: Tore Larsen

Opprinnelig fra Himalaya, innført som pryddplante. Liker seg best i fuktig jord. Kjempespringfrø kan bli 1-1,5 meter høy og danner tette bestander som blomstrer rikt med særpreget rødrosa blomster i august-september. Frøene spres fra frøkapsler som rakner brått ved berøring og slynger frøene flere meter av gårde.

Omfang/problem

Planten er i dag spredt til veikanter, fuktige skoger og langs vassdrag. Den vokser raskt og tett, og utkonkurrerer annen vegetasjon. Springfrø visner helt bort om vinteren. Planten er ettårig og formerer seg bare med frø, men blir også spredt ved flytting av jordmasser med frø i, og er hos oss derfor ofte å finne i veikanter, langs fuktige bekkedrag og spredt ut fra hager.

Bekjempelse

Kjempespringfrø har et svært lite og grunt rotsystem, og det er svært lett å dra hele rota opp av bakken. **Manuell lusing** blir derfor anbefalt, og en kan på noen timer utrydde små og mellomstore forekomster helt. Pass på å få med alle individ, også helt små, så blir det mindre etterarbeid året etter. Ved **slått** kan plantene skyte på nytt fra roten, slik at bestanden må slås på ny (eller lukes) senere på året.

Dersom en lar plantematerialet bli liggende på stedet etter lusing eller slått, må en se til at roten ikke kommer i kontakt med jord, eller at plantene ikke havner i vann.

Tiltak må skje før plantene rekker å lage frø. Siden en og samme plante kan ha både blomstrer og frø samtidig, bør tiltak settes inn **før blomstringen**, helst ikke senere enn første del av juli. Dersom en er sent ute, bør en dra plantene forsiktig opp og ha de i sekker som sendes til brenning.

En må regne med å luke på ny året etter på grunn av frø som ligger i jorda, men fordi frøene bare er spiringsdyktige i et par år, blir det relativt lite etterarbeid dersom en er ute i tide.

Se mer om nedkjemping på disse nettsidene:

[Plantevernleksikonet, NIBIO](#)

[FAGUS kunnskapsblad 05/2009](#)

Hagelupin

Lupinus polyphyllus

FREMMED-
ARTSLISTA:
Svært høy risiko
(SE). Forbudt å
selge i Norge.

Lupiner spp. Foto: Bernt Fransson, Wikimedia Commons

Innført fra Nord-Amerika til Europa som prydplante første gang rundt 1830. Hagelupin er en flerårig plante som blir 50–120 cm høy, med rette, ugreina stengler og flikete blad. Vanligvis blåfiolett, høy blomsterstand, men finnes også i hvite, rosa og andre farger. Hører til erteblomstfamilien, og produserer store, hårete frøbelger med giftige frø etter blomstringen. En plante produserer flere hundre frø, som kan ligge spiredyktige i jorda i 50 år.

Omfang/problem

Hagelupin har blitt sådd i mange hager og ble i en periode også brukt for å stabilisere jordmasser langs veier og jernbaner, der trafikken har bidratt til å spre den videre. Siden lupiner kan ta opp nitrogen fra lufta, kan de vokse i all slags jord. De truer særlig det naturlige mangfoldet av engplanter, fordi mange av disse bare kan overleve på skrinn jord der de ikke blir utkonkurrerte av andre, mer hurtigvoksende arter. Lupiner fortrenger de lokale artene, og gjør i tillegg jorda mer næringsrik, slik at konkurransesterke arter («ugress») med tiden tar overhånd.

Bekjempelse

For å hindre frøspredning må frøstandene på hageplanter fjernes under eller rett etter blomstring. Bekjempelse kan skje ved oppgraving eller slått. Små forekomster kan **lukkes/graves opp** før frøsetting. Planterestene kan da bli liggende igjen på stedet, men ikke slik at røttene kommer i kontakt med jord eller vann. Det beste er om plantematerialet fjernes, slik at man unngår gjødseffekt.

Avfall fra lupiner kan legges til kompost dersom dette skjer før planten har startet på frøutviklingen.

Lupiner kan også **slås**. De første årene må de slås en gang før frøsetting, og på nytt to måneder senere. Deretter kan det slås en gang i året, før frøsetting. Siden frøene kan overleve så lenge i jorda, må en regne med tilsyn og oppfølging gjennom flere år.

Kantslått langs vei må ikke utføres etter blomstring, på grunn av faren for at redskapet sprer frø.

Se mer om nedkjemping på disse nettsidene:

[Plantevernleksikonet, NIBIO](#)

[FAGUS kunnskapsblad 07/2010](#)

Lupiner spp. Foto: Oskar Aanmoen, Wikimedia Commons

Sandlupin (*Lupinus nootkatensis*)

og **Jærlupin** (*Lupinus perennis*) er to slektninger av hagelupin som ble innført fra Nord-Amerika for å binde og stabilisere jernbaneskråninger i Norge på slutten av 1800-tallet. Begge artene er mindre enn hagelupin, vel 0,5 meter høye, med varierende farge på blomsterklasene.

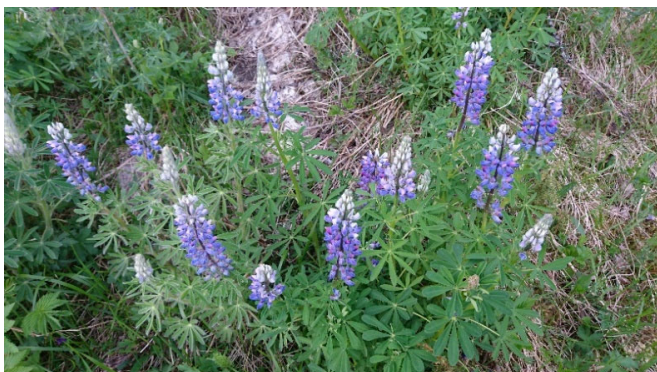
FREMMED-
ARTSLISTA:
Sandlupin (SE)
Jærlupin (HI)
Forbudt å selge i
Norge.

Sandlupin er en hardfør art som tåler både oseaniske og kjølige forhold. Dette er den lupinen som har okkupert store deler av Island, og den har et stort potensial i alle litt kjøligere deler av Norge, muligens unntatt de innerste dalstrøkene. Man kan forvente en rask og sterk ekspansjon opp til skoggrensa og nord til den polare skoggrensa.

Jærlupin har hatt en jevn ekspansjon siden den først ble funnet i 1899, både langs jernbanelinjer og veikanter. Den har altså i liten grad etablert seg i definerte naturtyper, men den har potensial for slik etablering. Jærlupin har ikke på langt nær nådd sitt potensielle areal, som trolig omfatter lavlandet og dalførene nord til indre Troms.

Lupiner truer engvegetasjonen, samt det biologiske mangfoldet langs jernbanelinjene og veikantene. Artene har i varierende grad etablert seg videre utenfor veikantene, og vi har ingen erfaring med større forekomster i verneområder.

Bekjempelsesmetodene mot sandlupin og jærlupin er de samme som for hagelupin.

Sandlupin. Foto: Fylkesmannen i Nordland

Parkslirekne

Reynoutria japonica

FREMMED-
ARTSLISTA:
Svært høy risiko
(SE). Forbudt å
selge i Norge.

Stort bilde: Parkslirekne. Foto: Anne Marit Isachsen, Norsk landbruksrådgivning Salten. Lite bilde: Blomster av parkslirekne (kjempeslirekne har hengende blomsterklaser). Foto: Tore Larsen

Planten ble innført som prydblade fra Japan til Europa rundt 1825, og kom til Norge ikke så lenge etter. Den vokser raskt, og kan bli 2,5 meter høy på en sesong. Parkslirekne har kraftige, hule stengler som er grønne med rødbrune flekker; øvre del hos utvokste eksemplere har ledd som vokser i sikksakk (navnet slire-kne kommer av at det er en slire (hinne) på leddene/knærne). Matte grønne blad med tydelig spiss. Kan få stående klaser med mange små hvite blomster i september-oktober, men planten rekker trolig ikke å sette frø i vårt klima. Svært kraftige jordstengler.

Slektingen **kjempeslirekne** (*R. sachalinensis*) kan bli over 3 meter høy, men er ellers svært lik. Det er uvisst når den ble importert til Norge som prydblade, muligens tidlig 1900-tallet. Hybridisering mellom parkslirekne og kjempeslirekne har senere gitt opphav til **hybridslirekne** (*R. xbohemica*), som nå er funnet å være mer invaderende og vanskeligere å bekjempe enn foreldreartene.

Omfang/problem

I Nordland er parkslirekne hovedsakelig registrert på ytre strøk nord til Hadsel i Vesterålen. Den vokser først og fremst nær bosetning, der den har spredt seg fra hager. Kjempeslirekne og hybridslirekne er foreløpig kun registrert i enkelte kommuner i Nordland.

Parkslirekne er, sammen med kjempeslirekne, regnet som en av verdens mest problematiske fremmedarter. På få år kan parkslirekne danne omfattende bestander som fortrenger hjemlige arter. Den kan etablere seg i mange naturtyper og på lokaliteter der det finnes truede og sårbare hjemlige arter. Den endrer naturmiljøet totalt på plasser der den slår til, med et enormt strøfall som kveler alt annet. I tillegg skiller den trolig ut stoffer som påvirker andre planter negativt samtidig som den endrer struktur og nærings sammensetning i jordsmonnet.

Artene formerer seg med skudd fra jordstenglene (som kan bli 6-7 meter lange). En liten bit av en jordstengel eller en frisk stilk kan utvikle seg til en ny plante, derfor har arten blitt spredt vidt omkring gjennom dumping av hageavfall, anleggsvirksomhet og all slags flytting av jordmasser. Slirekneartene vokser derfor ofte langs veier og vassdrag.

De kraftige stenglene visner om høsten, men kan bli stående lenge, og gamle og nye stengler lager etter hvert tette kratt. Park-slirekne kan i løpet av få år endre store områder totalt

og fortrenge andre arter. Skuddene kan vokse gjennom 5 cm asfalt, og røttene kan trenge inn i og tette drenerør.

Bekjempelse

Slirekneartene er vanskelig å bli kvitt, og en må regne med tiltak gjennom flere år. **Tiltak bør settes i gang om våren.** Fjern gamle, døde stengler helt ned til bakken for å komme lettere til. Når de nye skuddene kommer opp, kuttet eller brekkes de av før de blir en halv meter. Kutt så nært bakken som mulig. I løpet av noen uker må nye skudd kuttet igjen (kanskje oftere i starten av sesongen). Jo oftere en gjør dette, jo mindre plantemateriale blir det å håndtere hver gang. **Absolutt alt levende plantemateriale må enten legges til tørk på presenning til det er helt dødt, eller samles i sekker og fraktes bort for å brennes** (små mengder kan gå i restavfallet, som her i fylket går til forbrenning). Det må ikke ligge igjen stengelbiter i kontakt med jord eller vann, fordi disse kan spire til nye planter, og av samme grunn bør en ikke bruke kantklipper med tråd som kaster plantemateriale rundt (sagblad kan brukes). Stenglene er lette å knekke av eller skjære over.

Når nye stengler gjennom hele sommeren blir kuttet før de når halvmeteren, vil en del av næringslageret i røttene bli brukt, og plantene vil ha produsert en tett matte av nye blad. Disse kan i august-september sprøytes med glyfosat. Planter som overlever, må gjennom hele prosedyren en gang til året etter.

Sprøyting: Vi fraråder vanligvis bruk av gift, men denne arten har vist seg vanskelig å fjerne ved nedkapping alene, selv over flere år. Plantegift som selges i hagesenter er normalt ikke sterk nok til å ta knekken på parkslirekne. Sprøyting må derfor gjøres av en person med sertifikat for bruk av sterkere plantevernmidler. Kommunen kan i noen tilfeller hjelpe med sprøyting, eller formidle kontakt med personer som har nødvendig sertifisering. Forekomster ved vann bør ikke sprøytes, og unngå også å sprøyte på fullt utviklede planter siden giften blir spredt i luften over et større område. Arealet som er sprøytet, må merkes med plakat som er godkjent av Mattilsynet dersom det er åpent for allmenn ferdsel.

Luking av denne arten er arbeidskrevende, og kan i praksis bare brukes på små, helt nyetablerte forekomster.

Oppgraving er en løsning dersom andre tiltak er umulige. Dersom jordmasser skal kjøres bort er det viktig 1) at de blir dekket godt til under transport; 2) at bil og maskiner blir vasket godt for jord og plantedeler før de blir tatt i bruk andre steder, og 3) at jordmassene blir plassert og håndtert slik at plantene ikke får spredt seg til nye steder. Dersom det er nok plass ved området der plantene graves ut, kan jordmassene plasseres på et areal der de kan bli behandlet videre. Dette reduserer behovet for deponering av infiserte jordmasser, og en unngår risikoen ved flytting.

Tildekking kan prøves på små forekomster. Legg duken før spiring om våren, eller etter nedkapping. Det må brukes kraftig, lystett duk som ikke må ligge for stramt. Duken må dekke minst tre meter utenfor de ytterste plantene for å unngå at de skal sende skudd utenfor duken. Det er likevel viktig å sjekke ofte, helst en gang i måneden den første sesongen, både for å fjerne eventuelle skudd utenfor duken og for å sikre at den er hel og uten skade. Små bestander på under 10 m² har i noen tilfeller sluttet å sette nye skudd etter tre års tildekking, mens store bestander kan kreve det dobbelte (eller tredobbelte).

Det er viktig at alt utstyr blir rengjort etter bruk, gjerne over en presenning eller hardt underlag som gjør det mulig å samle opp avfallet. Den som vasker, bør vite hvordan jordstengler av slirekne ser ut. Presenninger og annet material fra vasking må rengjøres eller håndteres som infisert avfall, og alle planterester samles opp og brennes (går i restavfallet).

Se mer om bekjempelse på disse nettsidene:

[Plantevernleksikonet, NIBIO](#)
[FAGUS kunnskapsblad 09/2010](#)

Rynkerose

Rosa rugosa

FREMME-
ARTSLISTA:
Svært høy risiko
(SE). Forbudt å
selge i Norge.

Rynkerose med typisk rynkete blad og «flattrykte» nyper.

Foto: Eli Mundhjeld

Opprinnelig fra Nordøst-Asia, innført til Europa for 200 år siden, og begynte å spre seg i Norge rundt 1940. Kan bli 2 meter høy. Har store rosa blomster og store, saftige flattrykete (ikke avlange) nyper. Rynkerosa skiller seg ellers fra ville rosearter på de rynkete bladene og grener som har tett i tett med korthåra torner.

Omfang/problem

Til tross for at rynkerose er usedvanlig piggete, har den vært mye brukt i parkanlegg, og delvis også i hager. Nypene tåler saltvann, og arten er derfor spesielt risikabel på havstrender (for naturtyper som strandeng og sanddyner). Den er i særlig rask spredning langs kysten fra svenskegrensa og til Nordland, ikke minst i kystnære verneområder. Frø blir også spredt av fugler, som spiser nypene. I tillegg til frøspredning sprer rynkerosen seg raskt utover med rotskudd, og kan dekke store areal der all annen vegetasjon dør ut.

Bekjempelse

Fordi planten er flerårig og kan formere seg både med frø og rotskudd (delvis bare fra små rotbiter), er rynkerose krevende å fjerne. **Nedkapping** forutsetter oppfølging enten i form av gjentatt slått 5-6 ganger gjennom voksesesongen (og påfølgende år), eller **beiting**. Geiter kan utrydde rynkerose etter nedkapping, mens sau og kyr trolig bare kan holde tilveksten nede. En enkel nedkapping uten oppfølging vil føre til flere nye skudd og øke tilveksten. I strandområder har en gjort forsøk med **oppgraving** av rotsystemet, men en må gjerne 3-4 meter ned, og i tillegg må sandjorda siktes for å skille ut alt av røtter (som brennes). Ofte er det likevel nødvendig å gjenta graving ett eller to år senere.

En kombinasjon av gjentatt nedkapping/slått gjennom sesongen, kombinert med **sprøyting** i august, kan vise seg å være nødvendig, som omtalt under parkslirekne.

Om en ikke vil gi seg i kast med å fjerne en rosebusk, bør i alle fall nypene plukkes, slik at det ikke skjer frøspredning. Nypene kan brukes til sylting, men frøene bør brennes.

Se mer om bekjempelse i

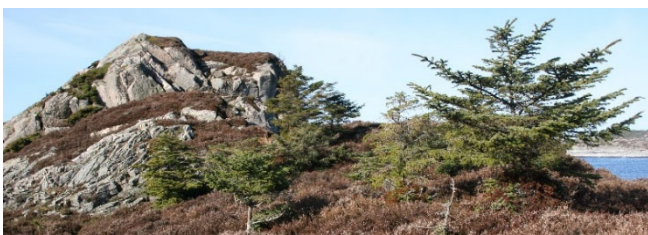
[Handlingsplan mot rynkerose](#) (kan søkes opp på internett).

Fremmede bartrær

Flere arter av bartrær er plantet ut i Nordland, både som parktrær og i skogbruket. Disse kan i mange tilfeller spre seg ut i nye områder, noe som kan føre til endringer i natur og landskap.

Gran (*Picea abies* – vanlig norsk gran) er et norsk treslag som i Nordland er svært vanlig sør for Saltfjellet. På nord-siden av Saltfjellet er treslaget plantet over store areal, noe som stedvis har endret natur- og kulturlandskapet. Gran har små krav til lys og kan skygge ut annen vegetasjon. Det er lagt ned mye arbeid for å fjerne gran fra naturvernområder i Nordland.

Sitkagran (*Picea sitchensis*) (SE) og den nært beslektede **lutzgrana** (*Picea x lutzii*) (SE) er de vanligste fremmede treslagene i Nordland. Disse bartrærne vokser raskt og setter frø fra ung alder. De kan over tid spre seg inn i mange ulike naturtyper på bekostning av den opprinnelige vegetasjonen.

Sitkagran som sprer seg i kystlynghei. Foto: Astrid Bakke Haavik

Av andre fremmede bartrær som har vært brukt i vårt fylke er det tre arter som er i kategorien svært høy risiko (SE). Dette er vrifuru, alpefuru og vestamerikansk hemlokk.

Det er søknadspliktig å plante ut fremmede treslag til skogproduksjon i Norge. Søknadsplikten gjelder ikke norsk gran, som vokser naturlig i sørlige Nordland.

Lutzgran

Picea x lutzii (SE)

Vestamerikansk hemlokk

Tsuga heterophylla (SE)

Alpefuru

Pinus mugo (SE)

Vrifuru

Pinus contorta (SE)

Bilder: Artsdatabankens faktaark 2012 (lutzgran og hemlokk). Florian Prischl (alpefuru) og Walter Siegmund (vrifuru), begge fra Wikimedia Commons.

For sitkagran, vestamerikansk hemlokk og alpefuru er det **krav om tillatelse også for annen bruk enn skogproduksjon.** Dette gjelder f.eks. i parker og anlegg, men ikke i private hager. På grunn av faren for frøspredning bør en likevel ikke plante fremmede bartrær i hager som grenser til naturområder.

Andre fremmede arter

Her presenterer vi et utvalg arter som kan ha negative påvirkninger på naturmiljøet, og som i ulik grad er brukt i hager og anlegg i Nordland. Flere av dem er fortsatt uvanlige i naturen, men er i spredning. Har du noen av disse artene i hagen din, så pass på at de ikke sprer seg!

Platanlønn *Acer pseudoplatanus* (SE).

Forbudt å sette ut, men unntak for sentrumssoner.

Innført til Norge som parktre fra Mellom- og Sør-Europa omkring 1750. Skyggetålende tre som kan bli opptil 25 meter høyt og produserer frø allerede i 10-15 års alder.

Foto: Åslaug Viken, Artsdatabanken

Det tok nesten 150 år fra arten først ble innført til Norge, til den begynte å spre seg på egen hånd. Arten har store negative økologiske effekter. Den kan spre seg inn i både lauvskog, barskog og brakklagt kulturmark og

vokse så tett at den fortrenger sjeldne/sårbare planter. Det er grunn til å tro at fortetningen av arten vil fortsette i et rimelig høyt tempo, og at den vil greie å ekspandere ytterligere i Nord-Norge, hvor den rimelig nylig har fått fotfeste. **Platanlønn vokser nå spredt langs hele kysten av Nordland og har blitt et problem i enkelte naturreservat. Platanlønn må derfor aldri plantes i områder som grenser mot natur- og kulturlandskap!**

Platanlønn bekjempes ved å luke småplanter og fjerne stubbeskudd. Der det er mulig å få inn beitedyr som kan ta seg av den delvis aggressive tilveksten etter kutting, kan små tre slås med kantklipper/ryddesag. Slik rydding må trolig følges opp gjennom flere år. Det vil likevel være viktig å fjerne kildene til frøspredninga, dvs. store trær i nærheten. Ved hogst vil platanlønn svare med å produsere stubbeskudd. For å unngå dette, må enten stubbene smøres med plantevernmiddel (glyfosat, i konsentrasjon som krever sprøytesertifikat), eller en kan ringbarke trærne i stedet for å felle dem. Barken og all bast må fjernes grundig i en høyde på 10 cm.

Gullregn *Laburnum anagyroides* (SE) og **alpegullregn** *L. alpinum* (SE). **Forbudt å innføre, sette ut eller omsette fra 1.1.2021.**

Foto: Andrew Dunn, Wikimedia Commons

Alle deler av vanlig gullregn er svært giftige, og arten har stort sett gått ut av salg. Alpegullregn har giftige frø. I dag selges hybrid- **hybrid-gullregn** *L. × watereri* (LO), som har lite frøsetting. Gullregn er minst hardfør og mest knyttet til kysten, mens

alpegullregn sprer seg for tida mye raskere. I 2018 var gullregn etablert med strøfunn nord til Meløy og Bodø, mens alpegullregn er funnet forvillet nord til Bodø og Steigen. Alpegullregn kan forventes å bli vanligere i områdene der den allerede finnes. Bekjempes med kutting, kombinert med stubbebehandling for å hindre rotskudd.

Japanpestrot *Petasites japonicus* subsp. *giganteus* (SE) og **legepestrot** *P. hybridus* (SE). **Bruk utenfor privat hage krever tillatelse.**

Japanpestrot. Foto: Eli Mundhjeld

Artene blomstrer om våren, for deretter å utvikle opptil 1 meter brede blad (størst hos japanpestrot) i tette bestander som fortrenger all annen vegetasjon. Dette er prydplanter som ikke setter frø hos oss, men

sprer seg med rotstengler. Tar fort mye plass i hagen, og blir kastet ut med annet hageavfall. Har på denne måten etablert seg i veikanter og på skrotemark, og derfra med flytting av jord. Foreløpig uvanlig i de fleste deler av Nordland, men enkelte store forekomster, spesielt Alteren i Rana. Trives særlig i fuktig jord. Fjernes trolig best med gjentatt oppgraving av rotstengel, ev. tildekking i to-tre sesonger. Se ellers under parkslirekne.

Veikant med pestrot. Foto: Eli Mundhjeld

Blankmispel *Cotoneaster lucidus* (SE)

Krav om tillatelse for bruk utenom privat hage.

Foto: Eli Fremstad, Artsdatabanken

Innført fra Sør-Sibir og Mongolia, trolig fra rundt år 1900 som prydbusk i hager og grøntanlegg. Rikt grenet hagebusk med svarte, saftige bærepler som er populære hos fugl, spesielt trost. Meget hardfør og tåler godt temperaturer ned til -40 grader. Etablerer seg i både lysåpne og skyggefulle naturtyper, og

under et vidt spekter av klimatiske forhold; fra ytterkyst til en rekke typer skog, skogkanter, kratt, gjengroende eng og beitemark, hogstfelt, veikanter og annen skrotemark. Blankmispel regnes som den mest hardføre mispelarten i Norge og er allerede godt etablert i norsk natur, med stort potensiale for videre spredning og etablering i store deler av landet. Sprer seg ut i naturen fra hager av fugl, som også står for videre spredning i naturen, ofte over nokså lange distanser. Begrenset utbredelse i Nordland, men allerede en problemart i enkelte naturreservat. Bekjempes med kutting, kombinert med stubbebehandling for å hindre rotskudd.

Vinterkarse *Barbarea vulgaris* (SE)

Foto: Enrico Blasutto, Wikimedia Commons

Trolig innført som blindpassasjer ved kornimport. Den blir 30-80 cm høy, har små, gule blomster og bukttaggete blad. Blomstrer fra våren og ut i juli, og en enkeltplante kan produsere mellom 1000 og 10 000 frø på en sesong.

Etablerer seg i vegkanter, fyllinger og grunnlendt mark. Kan danne store bestander som foretrenger andre arter knyttet til skrinn jord. Nyetablerte planter bør fjernes med luking/oppgraving straks.

Rognspirea *Sorbaria sorbifolia* (SE)

Foto: Eli Mundhjeld

1-2 meter høy busk med finnete blad og tallrike hvite blomster i pyramideformede blomsterstander. Formerer seg med frø og krypende jordstengler. Er funnet i svært mange ulike naturtyper. Den har stor evne til spredning, og en må fjerne alle røtter for å bli kvitt planten. Ett alternativ er

kutting med stubbebehandling.

Fagerfredløs *Lysimachia punctata* og krypfredløs *L. nummularia* (begge SE)

Foto: Eli Mundhjeld

Mye brukte flerårige hageplanter som blir opptil 1 meter høy, med gule kranstilte blomster i toppen. Sprer seg både med frø og krypende jordstengler. Tar fort mye plass og har derfor spredt seg gjennom hageutkast. I Nordland er det nokså mange funn av fagerfredløs på kysten og i lavlandet. Fra ulike dumpeplasser har arten særlig spredt seg i fuktige, næringsrike områder, der den danner så tette bestander at annen vegetasjon trenges vekk. Kan graves opp med rot for å unngå nye rotskudd, eventuelt slås gjentatte ganger etter hvert som de

skyter på ny. Dersom blomstrende individ blir slått, må de fjernes (brennes) for å unngå frøddanning. Tiltaksområdet må følges opp i flere år.

Skogskjegg *Aruncus dioicus* (SE)

Foto: Eli Mundhjeld

Innført flerårig urt som etter lang tids bruk som prydblant har begynt å spre seg i naturen. Kan bli opptil 2 meter høy. Hannplantene er mest iøynefallende med sine prektige gulhvite blomsterstander. Trives både skyggefullt og i sol, sprer seg ved dumping av hageavfall og frøspredning med dyr/fugler. Fortrenger andre arter. Kan bekjempes med oppgraving av

rotstengel eller gjentatt slått i tida før frøsetting.

Blindpassasjerer på hageplanter

Transport og flytting av planter, dyr, varer og mennesker innebærer alltid en fare for «blindpassasjerer». Dette kan være virus, bakterier, sopp, insekt og andre organismer (ofte i egg- eller larvestadium). Ved planteimport eller flytting av planter kan disse følge med på selve planten eller i jorda som planten vokser i. Ved å være på vakt, kan du bidra til å hindre at de sprer seg. De to artene under er bare eksempler fra en hel jungel av skadeorganismer og sykdommer som følger med planteimport.

Brunskogsnegl *Arion vulgaris* (SE) ble første gang oppdaget i

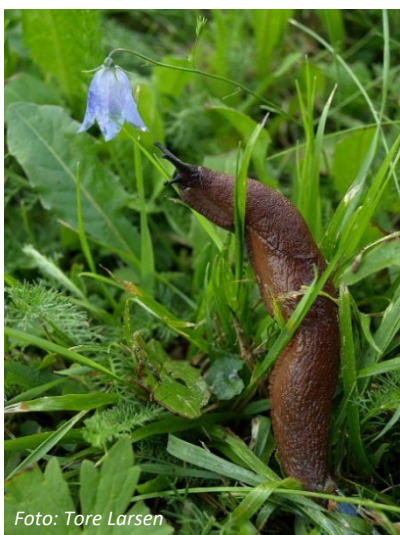

Foto: Tore Larsen

Norge i 1988, og har siden spredt seg mye raskere enn den ville klart uten menneskelig hjelp (f.eks. som egg i plantejord og på fuktige trepaller). Arten formerer seg raskt, er altetende og kan gjøre skade på dyrket mark og i hager, selv om det største problemet for mange trolig først og fremst er ubehaget ved de store mengdene snegler

lokalt. Brunskogsnegl kan utkonkurrere lokale sneglearter. Erfaring så langt tyder på at det ikke er mulig å bekjempe arten, men bare begrense antallet. Finnes i lyse og mørke varianter, men alle har det typiske svarte hodet.

Harlekinmarihøne *Harmonia axyridis* (SE) fra Øst-Asia ble

Foto: Wikimedia commons

innført til USA og Europa som et tiltak mot bladlus, og er ett av mange eksempler på «biologisk kontroll» som har gått galt. I Norge er arten funnet på importerte planter og trevarer, og har nylig begynt å

etablere seg i naturen. I tillegg til bladlus spiser harlekinmarihøna egg og larver av andre marihøner, men ser ut til å ha et kjemisk forsvar som hindrer den selv i å bli spist. Slik kan den utkonkurrere hjemmehørende marihønearter. Svært variabel i farge og mønster, men i Norge er bare en oransje variant med mange svarte prikker funnet. Kan ellers gjenkjennes på svart «W»-mønster på forkroppen.

Ta kontakt med [Mattilsynet](#) dersom du har mistanke om funn av alvorlige skadegjørere.

Hageavfall

Risikoavfall i form av rotstengler, blomster, frøstander o.a. fra fremmede skadelige planter kan som regel leveres ved de interkommunale avfallsselskapene sine mottak, men ta gjerne kontakt på forhånd dersom det er snakk om større mengder.

Det er litt ulik praksis når det gjelder om selskapene tar seg betalt for hageavfall ved levering, eller om denne kostnaden er lagt inn i årsgebyret.

Fremmede skadelige planter må pakkes inn slik at ingenting slipper ut på vei til avfallsmottaket, gjerne i tette plastsekker. Si i fra at det er avfall fra fremmede skadelige planter i sekken ved levering, slik at det kan gå til forbrenning som restavfall eller bli tatt hånd om på annen måte. Mange avfallsselskap har komposteringsmetoder for hageavfall som gir høy nok temperatur til at frø og stengler fra skadelige planter ikke overlever prosessen.

Dersom borettslag eller andre leier konteiner for hageavfall bør det sjekkes med avfallsselskapet om fremmede skadelige planter kan legges sammen med øvrig hageavfall, eller om det må leveres som restavfall.

Mispel. Foto: Tom Dybwad

Kantslått langs vei

Kantslått er en viktig spredningsmåte for flere av de mest problematiske fremmede plantearter, fordi frø og plantedeler fester seg i slåttemaskineriet og senere løsner.

Parkslirekne kan spire fra centimeterstore stengelbiter, og **forekomster av parkslirekne må derfor aldri slås med kantslåmaskin i vekstsesongen**, fordi den kaster plantedelene rundt om og på den måten kan mangedoble voksearealet på kort tid.

Problemarter som i hovedsak sprer seg med frø, kan slås med kantslåmaskin dersom dette blir gjort før blomstring (fordi noen arter rekker å utvikle frø etter at de er kuttet ned, dersom blomstringen har kommet et stykke på vei). Skrinne veikanter uten fremmede skadelige arter bør derimot ikke slås tidlig, fordi veikanter har blitt viktige levesteder for gamle slåttemarksplanter, som prestekrage, blåklokke og tjæreblom, som ikke må slås før etter frøsettingen i slutten av juli.

Mannskap som skal gjennomføre kantslått, bør ha kunnskap om de mest problematiske fremmede artene, slik at de ikke bidrar til å spre dem. Eventuelt bør områder med slike forekomster merkes på forhånd, slik at de ikke blir slått.

Anleggsarbeid og flytting av jordmasser

Bygge- og anleggsarbeid fører ofte til flytting av jordmasser fra en plass til en annen. Dersom jorda inneholder frø og plantedeler fra fremmede skadelige arter, kan de spre seg til nye steder og gjøre skade der. Bruk derfor lokale masser så langt det er mulig.

Flytting av masser. Foto: Tom Dybwad

Områder der det er planlagt graving, må sjekkes for fremmede arter. Der det finnes problemarter, bør jorda helst ikke flyttes pga. faren for spredning. Eventuelt kan det øverste jordlaget med frø og rotstengler leveres til deponi eller behandles på stedet. Merk at parkslirekne kan ha jordstengel som går tre meter ned, og at det dermed kan bli snakk om mye jord. Solding kan være en løsning for å redusere jordmassene der det har vokst parkslirekne (som ikke produserer spiredyktige frø hos oss), men en må da være svært nøye med å få skilt ut alle rotbiter.

Flytting av jordmasser internt på byggeplass

Dersom infiserte jordmasser kan bli liggende på byggeplassen, kan de enten graves ned 4-5 meter under endelig bakkenivå (parkslirekne) eller grunnere under duk med et dekke av rene masser for å hindre frøspiring eller skudd fra plantedeler. Området må merkes slik at det ikke blir gravd her senere (frø av lupin kan være spiredyktige i 50 år). Utstyr, maskiner og dekk må skylles rene for jord før de brukes andre plasser.

Transport av jordmasser

Før transport kan det være nødvendig å mellomlagre massene. Ved lengre lagring i vekstsesongen bør de dekkes til for å hindre spiring og frøsetting. Infiserte jordmasser må merkes.

Massene må dekkes godt til under transport, både over og på sidene, for å unngå at noe av lasta spres underveis. Noen frø, rotbiter eller stengelfragmenter kan være nok til å gjøre skade.

Alternativene for gjenbruk av massene avhenger av hvilken fremmed skadelig art det dreier seg om. Vi henviser til rapport fra SWECO til Miljødirektoratet: *M-982/2018 Håndtering av løsmasser med fremmede skadelige plantearter og forsvarlig kompostering av planteavfall med fremmede skadelige plantearter*. Massene kan eventuelt leveres til godkjent avfallsmottak med rutiner for håndtering av denne typen avfall.

Det er viktig med varsling på forhånd, slik at deponieier kan gjøres oppmerksom på krav til leveransen. Det må også opplyses ved levering at jorda inneholder fremmede skadelige arter.

Maskiner som er brukt til transport av infiserte masser må rengjøres grundig før de brukes til andre formål. All jord må fjernes fra lastepanet på deponistedet, slik at jord med frø ikke blir transportert videre.

Faktaark og nettsteder

Fremmede skadelige arter og problemer knyttet til disse er omtalt i flere publikasjoner og nettsider.

FAGUS (faglig utviklingssenter for grøntanleggssektoren) har laget faktaark som tar for seg bekjempelsesmetoder for mange av de mest problematiske artene, og Fylkesmannen har laget en nettside med lenker til mye av den informasjonen som finnes på nettet.

Miljødirektoratet

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Arter-og-naturtyper/Fremmede-arter>

Artsdatabanken

<http://www.artsdatabanken.no/fremmedearter>

Lovdata

<https://lovdata.no/forskrift/2015-06-19-716>

Fylkesmannen i Nordland

<https://www.fylkesmannen.no/Nordland/Miljo-og-klima/Naturmangfold/Fremmede-arter/>

Denne brosjyren vil bli lagt ut i elektronisk utgave på hjemmesidene til Fylkesmannen, med oppdaterte lenker til nettsteder.

Mer informasjon om fremmede arter:

- Fremmedartslista 2018
<https://www.artsdatabanken.no/fremmedartslista2018>
- Plantevernleksikonet
<http://leksikon.nibio.no>
- Mattilsynet
https://www.mattilsynet.no/planter_og_dyrking/plantes_kadegjorere/fremmede_skadelige_arter/
- Klima- og miljødepartementet
https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/naturmangfold/innsiktsartikler-naturmangfold/fremmede_arter/id2076763/
- SABIMA (Samarbeidsrådet for biologisk mangfold)
<https://www.sabima.no/hva-truer-naturen/fremmede-arter/>
- Miljøstatus.no
<http://www.miljostatus.no/fremmede-arter>

*Fagerfredløs, parkslirekne og andre arter på nippet til å bli hagerømlinger.
Foto: Eli Mundhjeld*

Plantevettregler

Hva kan jeg gjøre for å motvirke spredning av uønskede planter?

- Lær deg å kjenne de hageplantene som kan true naturen utenfor hagegjerdet.
- Plant ikke disse artene i egen hage.
- Har du slike arter, så pass på at de ikke sprer seg utenfor hagen din.
- Kast ikke planteavfall i naturen eller på tilfeldige avfalls plasser.
- Flytt ikke på jordmasser som kan være infiserte med frø eller plantedeler av uønskede arter. Slik jord kan eventuelt deponeres som spesialavfall.
- Vær oppmerksom på faren ved følgeorganismer når du handler eller bytter planter. De kan være vanskelige å bli kvitt senere.
- Dersom du finner fremmede arter i naturen – legg observasjonen inn i Artsobservasjoner.no, eller meld fra til kommunen eller Fylkesmannen.
- Ikke ta med planter fra utlandet til Norge.

ISBN 978-82-92558-89-8

Parkslirekne. Foto: Tom Dybwad

Fylkesmannen
i Nordland